

KŘESŤANSTVÍ A SOCIÁLNÍ IDEALISM.¹⁾

1.

V posledních desetiletích projevuje se snaha v některých křesťanských denominacích znovu vyložití význam křesťanství a vzrůstající počet jednotlivců ztotožňuje náboženský obsah jeho se sociálním idealismem. V této promluvě budeme uvažovati, jaké jsou předpoklady takového ztotožnění a pokud můžeme ospravedlnit jeho užití jako duchovní neortodoxní církve.

Obsahem sociálního idealismu je harmonický společenský řád, ve kterém se jednotlivci podřizují dobrovolně a radostně nadosobním zájmům společnosti jako celku. Takovýto společenský řád je ovšem metafysický postulát. Ve skutečném sociálním dění setkáváme se jen s pokusy o organizaci sporných zájmů jak se v různých obměnách projevují.

Hlavní tendence sociálního idealismu vede k mírumilovnosti. Pacifikace je určována především motivem zábranným. Usiluje předejít tomu, aby všichni neválčili proti všem. A tak proti dispoici k válčení v lidské přirozenosti složitý pochod racionalisační nachází odůvodnění o výhodnosti míru. Sociální idealism snaží se utilitarianisticky formulovati zákon úspory energií, která je důsledkem blahodárnosti míru.

Co mají s tímto úsilím společného křesťanské církve? Nemůžeme zde sledovati příčiny, které postavily křesťanské církve do značné míry mimo ohniska, ve kterých se kují plány na nový sociální řád. Spokojíme se uznáním této skutečnosti. Křesťanské církve mimo církev římsko-katolickou si uvědomily po válce svou neutěšenou situaci. Na konferenci ve Stockholmu r. 1925 stal se první, více méně zdařilý krok k tomu, aby církve opět získaly duchovní vůdcovství v řešení sociálního problému v západní civilizaci. Tento pokus byl doprovázen činem mezinárodní důležitosti, totiž založením vědeckého ústavu pro studium praktického křesťanství v Ženevě.

Současná situace je taková, že se křesťanské církve snaží přizpůsobit změněným poměrům politickým, které přináší nový typ vládní v různých formách reprezentativní demokracie. V tomto procesu přizpůsobování se krajní zastánci t. zv. sociálního křesťanství opustili vědomě klasickou linii neortodoxního křesťanství, které je vyznačeno v dějinách křesťanství jmény jako

¹⁾ Překlad kázání předneseného br. drem F. M. Hníkem anglicky 30. ledna 1931 na Verspers, páteční pobožnosti členů fakulty a bohoslovců na Meadville Theological School v Chicagu, v předvečer unitářských slavností, při nichž byl dedikován První unitářský kostel v Chicagu a akademická budova fakultě.

jsou autoři synoptických evangelií, Pavel ze Samosaty, Arius, Erasmus Rotterdamský, Faustus Sozzinus a James Martineau. Tímto sociálním křesťanstvím budeme se zabývat v tomto výkladu.

Jeho zástupci ztotožnili cíl svého náboženství se stanoviskem sociálního idealismu a vstoupili do jeho služeb. Dr. Ames na naší universitě je z významných osobností tohoto směru, a mohla by být uvedena řada jiných jmen. Chceme-li si ve zkratce uvědomit smysl jejich úsilí, vezměme si křesťanské vánoční poselství: „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle.“

Druhá polovina této věty je kredem sociálního idealismu; první polovina je vědomě eliminována. Škrtají-li však t. zv. sociální křesťané teistickou, nebo lépe teocentrickou složku své víry, zapomínají, že bez ní křesťanství přestává být křesťanským náboženstvím.

Význam křesťanova úsilí není vymezen autonomitou sociálního řádu. Podle křesťanova víry Bůh má být oslaven v souladném uspořádání společnosti a v bratrském obcenství mezi lidmi.

Toto dilema je křížová otázka nynějšího křesťanství.

2.

Řekli jsme, že hlavním postulátem sociálního idealismu je takové uspořádání lidských zájmů, ve kterém by jednotlivci podřizovali své sobecké zřetele účelům, jež slouží dobru celku a dále, ve kterém by jednotlivé agregace, seskupení na základě dílčích zájmů sociálních respektovaly podobná skupenství vedle sebe. Je ovšem samozřejmé, že tento důležitý postulát je zároveň největším problémem sociálního idealismu, když přijde k jeho uskutečnění.

Sociální idealisté sami vyhledávají pomoc náboženství. Má jim totiž poskytnouti pro jejich mravní postuláty absolutní závaznosti a universální platnost a určití ráz chování jednotlivců ve společnosti.

Chceme-li krátce shrnouti požadavky sociálního idealismu vůči jejich imaginativnímu křesťanství nebo neurčitému náboženství budoucnosti jsou následující:

Předně: Náboženství má vstoupiti do služby sociálního pokroku; má podněcovati altruistické tendence a vztahy jednotlivců a přetvářeti je ve zvyky, které by určovaly jejich chování.

Za druhé: Náboženství má posvětit pouze takové sociální ideály, které by směřovaly k vybudování spravedlivého sociálního řádu. Sociální idealisté jsou přesvědčeni, že náboženství je nutné, má-li být vybudován lepší soulad mezi jednotlivci, lepší řád mezi společenskými agregacemi a úplnější porozumění mezi skupenstvími.

Za třetí: Náboženství musí dáti plný smysl lidskému životu a naléztí plný rozvoj jednotlivců v jich oddanosti nejvyšším

sociálním ideálům. V tomto ohledu náboženství nemůže být nahrazeno.

Náboženství je zdrojem vnitřní důvěry, že dokonalý charakter má svou hodnotu a že je zárukou společenské rovnováhy a integrace. Církev stává se v této souvislosti jistou odrůdou společnosti pro etickou kulturu, výchovnou institucí, ve které se doplňuje, krystalisuje a dochází posvěcení mravního všeobecné vzdělání, dosažené výukou školní.

3.

Sociální idealismus ve své nejlepší povaze vyjadřuje zásady náboženství lidskosti a překonává tak positivism a behaviorism. Snaha po rekonstrukci náboženství nebo po reinterpretaci duchovního idealismu je založena na poznání povahy skutečných lidských jedinců, jak se chovají, když jejich sociální ideál je zmaten a oni když se ocitají bez kotvy ve vlnách svých bouří a pokušení.

Chci zde uvést dva příklady tragického zmatení, jaké může do života lidského snadno vnést sociální ideál sobecky orientovaný.

První příklad je z proslulého románu F. M. Dostojevského „Zločin a trest“. Hrdina tohoto příběhu je universitní student Raskolnikov, který ve jménu svého sociálního ideálu vraždí bohatou vetešnici. Pro nás je pozoruhodná motivace zločinu u tohoto ruského inteligenta. Raskolnikov byl zřejmě ovlivněn sociálním ideálem Friedricha Nietzsche o potřebě nadčlověka, jenž by pohrdal slabými a využíval jich ke svým cílům. Tento silácký světový názor byl úžasně silným magnetem v předválečné Evropě a zmátl hlavu nejen vznětlivým mladíkům, ale i celým národům. Sociální teorie Raskolnikova byla promítnutím jeho chorobné představivosti.

Matka se ho ptá s úzkostí v dopise, jestli se nepřestal modlit a zda ještě věří v milosrdenství Boha Stvořitele a Vykupitele. Raskolnikov ovšem přestal věřit v Boha, ale za to se ve svých snech klaněl své modle — Napoleonovi. Věřil, že od přírody jsou lidé rozděleni do dvou skupin. V první skupině jsou lidé obyčejní, inferiorní, a ti mají pouze sloužit rozmnožování svého druhu. V druhé skupině jsou lidé silní a ti jsou povoláni, aby přetvořili svět svou myšlenkou a svým činem. Ve výkladu této teorie, hrdinové lidstva byli zločinci, kteří se nikdy nezdráhali prolévat krev, aby dosáhli svého záměru a přece jsou pokládáni za dobrodince lidstva. Raskolnikov je o sobě přesvědčen, že vyniká nad lidské stádo. Ujišťuje se, že Napoleon na jeho místě by se jistě nerozpakoval dopustit se zločinu, který by zajistil jeho budoucí životní dráhu. A toto byl v jeho slovech závěr jeho konečného rozhodnutí:

„Byl jsem žádostiv státi se druhým Napoleonem a proto jsem se dopustil vraždy . . . Nechtěl jsem se zdráhati, poněvadž jsem byl ospravedlněn autoritou Napoleonovou.“

Ve svém pozdějším rozhovoru se svou snoubenkou Sonjou se omlouvá, že přece šlo jen o obyčejného zlovolného červa. Před vraždou si byl jist, že ničeho jiného mu není třeba, než odvahy. Tato pravda jej osvětila jako slunce a náš osvícenec se zpovídá: „Toužil jsem po odvaze a dopustil jsem se vraždy.“

V případě Raskolnikovově je geniálně zpodobeno tékání přirozené lidské touhy po sebeuplatnění, je-li představivost podnícena a vedena chorobným sociálním idealismem. Je zřejmé, že sociální řád nelze vybudovati s takovými lži-osvícenci jako je tento ruský nebo řekněme slovanský typ Raskolnikova. Ale podobně též nemůže býti vybudován s novějším, anglogermánským typem, zobrazeným ve známém románu Theodora Dreisera „Americká tragedie“. Hrdinou tohoto vypravování je Clyde Griffith, mladý, úspěšný správce jednoho oddělení ve velké továrně svého strýce. Také Clyde měl svůj sociální ideál: toužil povznést se do vyšší společenské třídy, ke které náležela jeho obdivovaná krasavice. Při tom se nezdráhal zabít svou dřívější milenkou, tovární dělnici šlechetné duše, když ona mu měla přinésti na svět dítě. Nenáviděl ji, poněvadž stála v cestě jeho sociálnímu postupu, a jeho romanticismus byl tak hluboko zakořeněný, že si nebyl jist, jestli ji zabil či ne. Clydeova krasavice se však neobětovala jako Raskolnikovova Sonja a trestem za jeho hřích byla elektrická židle.

Tak ruský i americký hrdina podléhají svým ilusím. Dopouštějí se vraždy ve jménu svého sociálního ideálu. Oba porušili hrdelným zločinem posvátné soudružství lidských životů. Na neštěstí oni představují dosti častý typ lidí v našich dnech, kteří nejsou ochotni přijmouti vznešené sociální postuláty sociálních idealistů. Někteří z nich dopouštějí se krvavých zločinů neloyality ke svým sousedům. Jiní, a většina z nás, dopouštíme se přečinů a zločinů nekrvavých, porušováním vznešených svazků sympatie a povinností ke svým přátelům. Uniknouti se snažíme závazkům, vyžadujícím sebeobětování.

Tato strážlivá skutečnost zločinu, hříchu a prorady vede nás k otázce: Je skutečně posledním prostředkem k záchraně sociálního řádu hrozba, trest, elektrická židle? V kladném případě by byly vyhlídky sociálního idealismu zoufalé.

4.

Obracíme se se svým kritikem proti t. zv. sociálnímu křesťanství, které opouští vlastní náboženské poselství evangelia Ježíšova a ztrácí se zřetele dějinnou funkci křesťanské církve.

Dříve nežli shrnu své výtky proti nivelisaci a ateisaci křesťanského náboženství, rád bych uvedl dvě výhrady, se kterými

posuzují vztah sociálního idealismu k dějinnému určení křesťanství.

Kriticism se především netýká vysokých mravních ideálů, které jsou postulovány sociálním idealismem jako cíl, k němuž má spěti společenský vývoj. Uznáváme šlechtnost tohoto úsilí.

Dále podle našeho názoru není za dnešní duchovní desorientaci a mravní chaos zodpovědna ani pozitivistická sociologie, ani behavioristická psychologie ani materialistická metafysika.

Můžeme souditi, že odpovědni jsou duchovní křesťanských církví, pro něž víra přestala býti nadějných věcí podstatou a důvodem věcí neviditelných; kteří sami nemajíce žádného poselství víry, jdou si pro berle do sociologie a psychologie a odtud chtějí si přinést náhradu za ztracený ráj bezprostředního hovorů své duše s Bohem.

Křesťanské náboženství, budované ve směru svých prvých zakladatelů, nemůže se nikdy státi služebníkem sociálních ideálů, poněvadž křesťanské náboženství vykonává ustavičný soud nad sociálními hodnotami té které doby.

Je tragickým omylem sociálních idealistů, domnívají-li se, že si mohou nové náboženství vypočítati. Jejich výlety do vesmíru jsou nazdarbůh, výlety do vzduchoprázdného prostoru.

Metoda, s níž se blíží sociální idealisté neviditelnému řádu Božího světa je pochybená. Je ztraceným úsilím námaha, s níž se napíná jejich mysl, aby promítli do všehomíra společenské hodnoty, když odtud nečekají odpověď, která by je osobně zavazovala. Oni prostě neznají Určovatele osudů, který může svým požadavkem poraziti jejich sociální stanovisko a přehodnotiti jejich mravní hodnoty.

Kritická věda biblická a srovnávací věda náboženská objevují psychologickou povahu náboženské tvořivosti v osobnostech zakladatelů náboženských systémů a u náboženských geniů.

Misie Pavlovy, na příklad, určily na 2000 let duchovní obsah kulturního Západu. Avšak čím podrobněji je nám mysl Pavlova vykládána novou psychologií, tím méně si můžeme představit, že Pavel mohl užiti s nějakým prospěchem metody používané sociálními idealisty; je těžko myslitelné, že by Pavel chtěl kolem svých náboženských obcí v Korintu, Soluni, Philippi a jinde stvořiti imaginární prostředí, které by kontrolovalo jejich chování ve jménu Pavlova evangelia.

Sociální idealista může si nescíslněkrát opakovati svou magickou formulu: „Musíme míti náboženství.“ Může sebe i jiné přesvědčovati o jeho ceně a pragmatické užitečnosti. Právní bude otcem jeho myšlenek, ale na misie at nechodí!

Sociální idealisté ovšem nejsou odpovědni za duchovní sebeurčení křesťanské církve. Zde mají své poslání konati duchovní a zvláště mladá duchovenská generace, abychom nejen ztratili svoji duši, ale také ji naši.

Upřímné a odvážné slovo pronesl letos na Nový rok profesor Concklin, proslulý psycholog, k náboženským pracovníkům na univerzitách a kolejích z celých Spojených států, shromážděným na konferenci v Chicagu. Zdůraznil nutnost, aby duchovní na základě své osobní náboženské zkušenosti se snažili budovat křesťanské osobnosti. Skutečnost duchovního světa a osobní vztah k Bohu má být u náboženských pracovníků předpokládán a oni nemají žádati od psychologie náboženství, aby prokázala nebo popřela jejich oprávněnost nebo přípustnost. —

Dnešní slabost křesťanství je následkem faktu, že mnozí duchovní v různých denominacích ztratili svou slávu. (Matouš 5, 13.)

Projevem náboženské bezradnosti je tendence, aby povolání duchovních bylo zesvětštěno: z vidoucího má se stát sociální sekretář. Tichá pracovna, studovna a modlitebna, ve které duchovní předcházejících generací rozvažovali v pokoře srdce a přicházeli před Pána lidských životů osobně si ověřiti závaznost biblických poselství, má se proměnit v prostou úřední místnost. Avšak bez kontempace o svatých věcech a bez touhy po osvětlení z Boží milosti duchovní nemůže poskytnouti své náboženské obci skutečnou pastýřskou službu. Bez toho se stane v nejlepším případě pouze svědomitým zpravodajem o sociálních tužbách doby.

Má-li mít křesťanství svůj pravý význam pro podporu sociálního pokroku, je naprosto nutné, aby duchovní měli klid k meditaci, a aby byli posilováni ve své autoritě soudcovské nad ideály tohoto éonu, ve jménu toho, jenž řekl:

„Slyšeli jste, že bylo řečeno starým, ... ale já pravím vám.“

5.

Nejsou-li podle našeho přesvědčení závaznosti diktované sociálním řádem konečnou normou našeho jednání a našeho určení, komu tedy budeme sloužiti? Komu budeme sloužiti my jako duchovní, komu bude sloužiti fakulta, komu církev, komu tyto krásné nové budovy?

Sociální optimism a nadšená naděje v konečný význam kulturního světlohoštví mohou být důkladně otrěseny lekcí, jakou byla světová válka. Současná situace vykazuje také mnohá vážná nebezpečí, která znemožňují vyhlídky na úspěch sociálního idealismu a utopismu.

Každá jenom poněkud hlubší analýza společenské situace a našeho vlastního lidského osudu objeví snadno tragický prvek v naší snaze.

Nejsme v temných chvílích své duše tak zcela nepodobní zločincům jako Raskolnikov a Griffith a také někdy ani nevíme,

jestli jsme zabili radostné očekávání nebo oddanou sympatii nebo zmeškali nenávratnou povinnost. To ale vše patří před soud věčnosti.

Naše přičlenění se ke křesťanskému bratrstvu znamená závazek ustavičného rozhodování se. Povaha Boží jsoucnosti zjevená nám v Ježíši Kristu a mravní příkazy jím vyslovené, vykonávají nad námi ustavičně soud. Naše svědomí snadno postřehne smysl těchto slov.

Ježíš uskutečnil v sobě obraz Boží ne ve smyslu pohanské teofanie. Nepřišel na svět jako zázračný hrdina nebo mocný imperátor. Přišel jako prostý poutník. Byl chudý na statky tohoto světa a bohatý Duchem Božím. Neušel krutému utrpení a byl poslušný Otce až do hodiny své potupné smrti. Zosobnil nám náboženský ideál dítěte Božího v jednoduché a při tom vznešené naléhavosti. Svým příkladem vybízí, podněcuje a vede. Nesoudí a přece podle něho lidé jsou souzeni.

V jeho jménu byla vybudována křesťanská církev. Mluvíme-li dnes tolik o sociálním idealismu, je pro nás nejvážnější otázkou, chceme-li se vyrovnati loyálně s křesťanským sociálním idealismem, ztělesněným v křesťanské církvi.

Každý z nás musí si ve své duši sám za sebe rozhodnout svůj vztah k Ježíši Kristu a k jeho dědictví v duchovní atmosféře dneška. Budeme státi v jeho frontě, nebo mu budeme odpíráti a posmívati se jeho následovníkům? — —

Závěr tohoto výkladu vyznívá pro ekumenickou základnu křesťanské církve a zdůrazňuje její nesmírnou cenu pro skutečný pokrok sociálního idealismu.

Věřím, že neviditelná církev Kristova je skutečností a že je nejcenějším výsledkem kritického sociálního idealismu.

Po dvě tisíciletí se snažila uskutečniti první realistickou utopii v dějinách člověčenstva: království Boží na zemi.

Viditelné církve mohou se vyznačovati malicherným neomylnictvím a při tom se dopouštěti politování hodných omylů.

Přes to neviditelná církev následovníků Ježíše Krista žije v trpělivé odevzdanosti světců, vyznavačů a pokorných srdcem. Její duchovní bohatství činí náš život snesitelným. Oddanost k neviditelné církvi Ježíše Krista je reálným základem nejčistšího sociálního idealismu, který není postulátem, poněvadž je právě skutečností zakoušenou v obecenství svatých.

Míti čestnou netrojící christologii a přece se hlásiti do tábora Ježíšova je vznešená tradice unitarianismu. Není lhotejné, zda se my rozhodneme pokládati za křesťany, a jak to ospravedlníme stylem svého života.